

REGILAULUKONVERENTS
PÄRIMUSLIKU LAULU
ELUJÕUST JA TÄHENDUSTEST

JANIKA ORAS 60

30.11.–1.12.2023
EESTI KIRJANDUSMUUSEUMIS, TARTUS

Eesti Kirjandusmuuseum

EESTI RAHVALUULE ARHIIV

Konverentsi korraldab
Eesti Kirjandusmuuseumi Eesti Rahvaluule Arhiiv
koostöös Akadeemilise Rahvaluule Seltsiga

efa.conference@folklore.ee
<https://www.folklore.ee/regilaul/konverents2023>

Konverentsi toetavad
Eesti Haridus- ja teadusministeerium (uurimisprojektid PRG1288 ja
EKM 8-2/20/3) ning
Eesti Kultuurkapital

EESTI KULTUURKAPITAL

HARIDUS- JA
TEADUSMINISTEERIUM

Toimetaja: Liina Saarlo
Keeletoimetaja: Kadri Tamm
Kujundaja: Pille Niin

Esikaanel: Tants Viljandi Pärimusmuusika Festivalil. Foto: Aado Lintrop,
2007 (ERA, DF 3548)

EKM Teaduskirjastus, Tartu
© Autorid, 2023
© Eesti Kirjandusmuuseum, 2023

ISBN (trükis) 978-9916-659-81-6
ISBN (veebis) 978-9916-659-82-3

NELJAPÄEV, 30. NOVEMBER

10.00–10.15 AVASÖNAD

10.15–12.15

Õe- ja vennanimetused eesti regilauludes **Helina Harend**

*Lõhutud lõõtsapillid ja varastatud harmoonikud –
lõõtspill vallakohtute protokollides* **Natali Ponetajev**

Kas võime üida omaksi: Muhu regilauluvara eripärast
Kanni Labi

*Sinitammede taga: Janika Oras, Lalli Ranna Ingel
ja Räsä papa.* **Kristi Salve**

13.15–15.00

Metsalaulupidu – ärgates ennemuistses ajas
Indrek Vainu

Laulupulma elujõust 21. sajandil
Meel Valk ja Triin Rätsep

Arhailise Meestelaulu Selts ja rahvaluule tagasikäik
Lauri Õunapuu

Seto laul Setomaal **Õie Sarv**

15.30–16.15 ARUTELURING

Regilaul tänapäeva ühislaulutraditsioonis
arutelu juhivad **Taive Särg ja Janika Oras**

16.15–17.45 AMETLIKUD SÕNAVÕTUD, ÕNNITLUSED

18.00 KONTSEERT, PIDUÕHTU

REEDE, 1.DETSEMBER

10.00–11.00

*Kalevalan „sekavat“ lähderunot –
suullisen komposition jälki Lönnrotin työssä* **Venla Sykäri**

Runolaulu läntisessä Suomessa **Kati Kallio**

11.30–12.30

Regilaul ja kirikulaul: kokkupuuteid ja külgnemisi
Ülo Valk

Veel kord Saxost, Jõgeverist ja eestlaste laulmisest
Tiiu Jaago

13.30–15.00

*Võõrad ja siiski hõimlased. Eestirootslaste pärimuslike lau-
lude kogumisest, kasutamisest ja muutuvatest tähendustest*
Sofia Joons Gylling

Setu lemmeleht ja karjala lembiheinä lauludes ja usundis
Madis Arukask

Rahva koduse elu hääled: carmina obcsoenae
Andreas Kalkun

15.30–17.00

Korpusanalüüs kui mitmehäälse rahvalaulu uurimismeetod
Mokša pentatooniliste laulude näitel **Žanna Pärtlas**

Käokiri ja kartulikiri: regilauluhelide märkimisest **Taive Särg**

FILM

Kihnu pulmalaulud 2023 **Mare Mätas**

Setu *lemmeleht* ja karjala *lembiheinä* lauludes ja usundis

MADIS ARUKASK

Tartu Ülikool

madis.arukask@ut.ee

See ettekanne jätkab kord alustatud käsitlust (Arukask 2016) setu müüdilisest regilaulust „Lemmeleht“. Laulus neiu tolle enda saama-himu tõttu hukutanud taime on interpreteeritud kui deemonliku vetevaimu peibutusvahendit (Uku Masing), samas seostub ta iseäranis pulmalauludes ja -kombestikis neiuau, karjala runodes ka näiteks mütoloogilise tamme saamislooga. Seletusteid leidub muidki, sest üle saja aasta tagasi (ning hiljemgi) kogutud tekstides ei valitse nähtuse või kujundi osas täit selgust. Lähtun ettekandes peamiselt karjala folkloristi Ljudmila Ivanova uurimuses (Ivanova 2018) esitatud materjalidest ning sellest tärganud mõtetest, mis on seotud nii seksuaalsuse kui botaanikaga traditsioonilises kultuuris ja runodes.

Kirjandus

Arukask, Madis 2016. Lemmelehest taaskord. Ühe seto mütoloogilise regilaulu usundilis-kombestikulisest tagapõhjust. *Pühendusteos Paul Hagule. TÜ Lõuna-Eesti keele- ja kultuuriuuringute keskuse aastaraamat XV–XVI / Setumaa kogumik 7*. Tartu, Värska: Tartu Ülikooli Kirjastus, 47–71.

Ivanova 2018 vt. Иванова Л. И., Миронова В. П. 2018. *Досвадебная обрядность и свадебный ритуал карелов (конец XIX – первая половина XX в.): Исследования и материалы*. Петрозаводск: Периодика.

Õe- ja vennanimetused eesti regilauludes

HELINA HAREND

Tartu Ülikool, Eesti Kirjandusmuuseum

helina.harend@folklore.ee

Sugulussuhe on põlvnemisel põhinev suhe ja selle kirjeldamiseks kasutatakse sugulussõnavara. Soome-ugri keeltele on omane rikkalik sugulussõnavara, mille sõnasüsteemid on läbi aegade muutunud – vanemaid sõnu on asendatud uuemate laensõnade, tuletiste, las-tekeelsete moodustiste ja liitsõnadega.

Nii eesti keele kui ka laiemalt läänemeresoome keelte sugulus-terminoloogiat on aegade jooksul palju uuritud. Oma uurimistööga soovin tuua uurimisse lisatasandi, keskendudes eesti regilaulude sugulussõnadele. Sugulussõnadest on tervikuurimuses vaatluse keskmes neli põhimõistet: ema, isa, õde ja vend. Need neli mõis-tet on *ego* suhtes kõige lähedasemad ja neil on üldiselt ülejäänud sugulussõnadest rohkem nimetusvariante. Samuti esineb neid regi-lauludes teistest sugulussõnadest enam. Eesti regilauludes kuuluvad pereliikmete nimetused kõige sagedasemate sisusõnade hulka, nad on regilaulus laulik-mina kõrval kesksed tegelased.

Keskendun siinkohal üksnes õe- ja vennanimetustele, vaatlen nende levikut ja kasutust ning otsin vastuseid küsimustele: millised on levinumad terminid ja millised on regilaulus kasutatud terminite levikupiirkonnad?

Veel kord Saxost, Jõgeverist ja eestlaste laulmisest

TIIU JAAGO
Tartu Ülikool
tiiu.jaago@ut.ee

Eesti rahvaluuleteaduse ajaloo aabitsatõdede hulka kuulub fakt, et esimene seni teadolev kirjeldus eestlaste laulmisest pärineb Saxo Grammaticuse (ca 1150–1220) kroonikast „Gesta Danorum“ (‘Taanlaste vägiteod’). Kroonika XIV raamatus on juttu 1170. aastal Ölandi saare juures toimunud taanlaste ja rootslaste lahingust eestlaste ja kuralaste vastu. Kirjeldus eestlaste lahinguks valmistumisest sisaldab vihjet lõbutsemisele ja laulmisele, millega võitlejad end julgustasid.

Saxo Grammaticuse teksti on tuntud sajandeid, ent eestikeelsesse kultuuriruumi tõi nii selle kroonika tekstikatked kui esimese teate eestlaste laulmisest Jaan Jõgever (1860–1924). Esmalt puudutas ta seda teemat eesti kirjanduse lektorikursusel Tartu ülikoolis 1911. aastal. Kursuse eesmärgiks seadis Jõgever leida seosed kirjandusajaloo, poliitilise ajaloo ja „üleüldise hariduse loo“ vahel. Arvestades ühelt poolt eestikeelsete ja Eesti kohta käivate muukeelsete tekstide nappust, teisalt Eesti arenguloo pea olematut uuritust, nägi ta võimalust täita olemasolevaid lünki ka Saxo Grammaticuse Taani ajalosse süvenedes. Eesti vaatepunktist lähtuvate seisukohtade viimistlemiseks ja põhjendamiseks tõlkis ta laulmisele viitava tekstilõigu eesti keelde. Tähelepanuta on aga jäänud tõik, et tekstis mainitakse laulmise kõrval ka tantsimist. Millega on tegu, sellest tuleb ettekandes lähemalt juttu. Ühtlasi vaadeldakse Jõgeveri 20. sajandi alguse seisukohti ning arutletakse nende üle tänapäevastest seisukohtadest lähtudes.

Võõrad ja siiski hõimlased: eestirootslaste pärimuslike laulude kogumisest, kasutamisest ja muutuvatest tähendustest

SOFIA JOONS GYLLING

Åbo Akadeemia

sofijaoons@hotmail.com

Võib öelda, et mu ettekande eesmärk on kinkida Janika Orasele juubeliks kaks eestirootsi kolleegi: Riguldist pärit Jakob Blees (1866–1947) ja Vormsilt pärit Tomas Gärdström (1905–1942). On ka võimalik öelda, et ma tutvustan ettekande alguses kahte eestirootsi laulude kogumise ja vahendamisega seotud meest selleks, et hiljem vastata küsimusele, milline oli nende tegevuste mõju laulude tähendusele.

Nii Blees kui Gärdström said hariduse Rootsi ülikoolilinnas Uppsalas. Blees õppis teoloogiat 1890ndatel ja Gärdström kooliõpetajaks 1920ndatel. Mõlemad puutusid kokku 1908. aastal asutatud kultuuriühinguga *Riksföreningen för svenskhetens bevarande i utlandet* (Rahvuslik ühing rootsluse säilitamiseks välismaal) ja *Nordiska museet*'iga (Põhjala muuseum) Stockholmis. Gärdström lõi sidemed ka *Uppsala landsmålsarkiv*'iga (Uppsala murdearhiiv). 1924. aastal andis Blees Rootsist välja Riguldi laululooja Mats Ekmani murdekeelsed laulud. 1920ndatel kogus Gärdström Vormsil murdelisi laule – *laik'e* – Uppsala murdearhiivi palvel ning 1931. aastal külastas ta Rootsit *Ormsö sångkör*'iga (Vormsi laulukoor). Koor oli ette valmistanud kaks kava, ühe kirikutes ja teise Skanseni vabaõhumuuseumis esinemiseks. Viimane oli etendus pealkirjaga *Ett bondbröllop från Wormsö* (Talupojapulm Wormsilt), mis tõi publiku ette vanu pulmakombeid tantsude ja lauludega.

Keeleteadlane Gideon Danell (1873–1957) mängis mõlema mehe elus tähtsat rolli. Ta kaitses oma väitekirja *Nuckömmålet* (Noarootsi murre) Uppsalas 1905. aastal. Samal ajal kui Gärdröm õppis Uppsalas, oli Danell kooliõpetajate seminari rektor, Uppsala murdearhiivi teadur ning Gärdrömi emakeeleõpetaja. Peale selle oli Danell aktiivne liige Rahvuslikus ühenduses, mille kaudu ta viis läbi mitmeid hoandmise projekte eestirootsi rahvakoolide ja Pürksi rahvaülikooli heaks.

Ma olen rekonstrueerinud ja analüüsinud Danelli suhtlemist Bleesi ja Gärdrömiga, kus Danell esineb keeleteadlase, õpetaja ja rootsluse aktivisti rollis. Laulude muutuvast tähendusest rääkides peab märkima, et mõlema mehe teod – lauluväljaanne ja talupojapulm – olid suunatud Rootsis elavatele lugejatele ja vaatajatele. Oma ettekande lõpus näitan, mismoodi eestirootslust selles kontekstis seletati ja esitleti.

Rahva koduse elu hääled: *carmina obcsoenae*

ANDREAS KALKUN

Eesti Kirjandusmuuseumi Eesti Rahvaluule Arhiiv
andreas.kalkun@folklore.ee

Ajaloolane Mati Laur märgib oma hiljutises artiklis „Talurahva abielu eelsed seksuaalsuhted 18. sajandi Liivimaal“ (2023), kuidas rahvalaul või rahvaluule üldisemalt annaks justkui väga kehvasti edasi talupoegade elu seksuaalset poolt. Ülo Tedre kirjakohta, kus tõdetakse, et eesti regilaulus puudub „armastuslüürika selle kitsamas mõttes“ tõlgendab Laur samuti samas vaimus. Autor kahtlustab, et folkloorikogude puhul võiks seksuaalsete teemade vähesuse põhjuseks olla kogujate sündsuse-taotlus ning püüd talupoegade seksuaalmoraali idealiseerida. Mati Laur toob sellise idealiseerimise markantseks näiteks eesti „armuelu“ uurija, koolinõunik Märt Raua sedastuse: „Eesti endine armuilm seisab kättesaamata aatelises kõrguses. Me ei tunne ühtegi rahvast, kes suguluses karskuses nii kõrgele oleks tõusnud“ (1914).

Eesti folkloristikas traditsiooniliselt *carmina obcsoenae*'ks nimetatud laule on vähe publitseeritud ja uuritud, kuid need võiksid heita ehk pilku talupoegade seksuaalile. Jakob Hurda programmilises artiklis „Eestirahva ajaraamat“ (1876) loodetakse, et rahvaluule võiks anda teavet „rahva kodusest elust“, millest ladina- ja saksa keelsed ajalooraamatud midagi ei räägi. Usun samuti, et seksi-teemaline folkloor võiks aidata meil minevikus elanud inimesi paremini mõista. Iga tühisena (või ropu ja labasena) tunduv killuke on osa mosaiigist – puuduvate osade tõttu jääb tervikpilt kehvemini arusaadavaks. Vaatlen ettekandes muuhulgas Mati Lauri artiklis käsitletud teemade peegeldusi eesti talupoegade lauluvaramus ning keskendun „pentsikutele“ teemadele nagu suguühete hääled ja kohad regilaulus.

Kirjandus

Hurt, Jakob 1876. Eestirahva ajaraamat. *Eesti Postimees*, nr 13, 31.III 1876.

Laur, Mati 2023. Talurahva abielueelsed seksuaalsuhted 18. sajandi Liivimaal. *Tuna*, nr 3, 27–37.

Raud, Märt 1914. Eesti armuilmast. Eesti Kultura IV, korraldanud Villem Reiman, 3–99.

Runolaulu läntisessä Suomessa

KATI KALLIO

Soome Kirjanduse Selts

kati.kallio@finlit.fi

Runolaulu (*regilaul*) on useimpien itämerensuomalaisten kielten jakama runomuoto. Suomessa perinteen tallentaminen painottui 1800-luvun alkupuoliskosta lähtien Karjalaan, Inkeriin ja Itä-Suomeen. Näillä alueilla oli käytössä vanhakantaisempi runomitta, pidempiä runoja ja enemmän runotyyppejä kuin suomen kielen länsimurteiden alueella. Kehtolauluja ja lastenlauluja lukuun ottamatta myös äänitetallenteita on kertynyt suomalaisiin arkistoihin pääosin karjalan ja inkeröisen kielten puhujilta tai heidän jälkeläisiltään.

Suomen länsimurteiden alueita on keskiajalta alkaen luonnehtinut muuta nykyisen Suomen aluetta suurempi väkimäärä, suuremmat ja satoisammat pellot sekä tiheämpi kirkkojen, seurakuntien ja viranomaisten verkosto. Länsimurteissa sanat lyhenivät itämurteita nopeammin ja runomitta alkoi muokkautua painolliseksi. Puhekielessä on paljon ruotsalaislajinoja. Reformaation jälkeen lukutaito ja luterilaiset virret – samoin kuin muut uutuudet, kirjalliset kalevalamittaiset runot ja myöhemmin sekä suulliset että kirjalliset maalliset riimilliset laulut – levisivät usein nopeammin.

Etenkin 1900-luvun alkupuoliskolla runolaulua tallennettiin käsi-kirjoituksina myös läntisimmiltä suomenkielisiltä alueilta. Suurin osa tallentuneesta aineistosta on lastenlauluja, loruja, kehtolauluja, lyhyitä loitsuja sekä sananlasku- tai kalendaarirunoja, mutta joitain pidempiä kertovia ja lyyrisiäkin runoja on joukossa. Hämeessä Sääksmäen pitäjän Ritvalan kylässä kylän tytöt lauloivat vielä 1800-luvun puolivälissä helluntaisin ja kevätiltaisin muutamaa pitkää kertovaa runoa – 1900-luvun alussa elvytetty tapa on yhä käytössä. Satakunnassa Vesilahden pitäjässä laulettiin pitkää Elinan surma -runoa. Yhteistä näille kahdelle tapaukselle on runojen hyvin vakiintunut

muoto. Lisäksi joulunajan kiertueruno Tapanin virsi oli monella paikakunnalla käytössä 1800-luvun lopulle. Monet tallennusaikaan asti käytössä olleet runot viittaavat keskiajan kristillisyyteen.

Läntisen Suomen alueelta ovat toisaalta peräisin monet vanhimmat runolaulutallenteet. Ensimmäinen – kenties kirjallista tai oppinutta alkuperää ollut – Kaarle-herttuan runon käsikirjoitus tallentui vuonna 1699 Turun linnakirkon aineistoihin, ensimmäinen Piispa Henrikin surmavirren Pohjanmaalta myöhemmin löytynyt käsikirjoitus on ilmeisesti peräisin 1600–1700-luvun vaihteesta. 1600-luvulta lähtien oppineet laativat myös kirjallisia „kalevalamittaisia” runoja – usein riimillisiä – ja kalevalamitan joitain tyylipiirteitä käytti jo Hemminki Maskulainen vuoden 1605 luterilaisessa virsikirjassaan. Varhainen kirjallistuminen vaikutti myös suullisen runouden luonteeseen. Etenkin SKS:n julkaisemattomien runojen kortisto sisältää länsisuomalaisten sepittämiä runoja, jotka tulevat lähelle varhaisempien kirjallisten runojen tai Kalevalan kuin suullisten runojen tyyliä.

Regilaul Soome lääneosas

Regilaul (runolaulu) on enamiku läänemeresoome keelte ühine luule vorm. Soomes keskenduti laulutraditsiooni kogumisel alates 19. sajandi esimesest poolest Karjalale, Ingerile ja Ida-Soomele. Nendes piirkondades oli kasutusel vanamoelisem värsimõõt, pikemad laulud ja rohkem laulutüüpe kui soome keele läänepoolsete murrete aladel. Kui kõrvale jätta hälli- ja lastelaulud, on ka helisalvestisi Soome arhiividesse kogunenud peamiselt karjala ning isuri keelte kõnelejailt või nende järeltulijailt.

Võrreldes ülejäänud tänapäeva Soome aladega on (Soome) läänemurrete piirkondi juba alates keskajast iseloomustanud suurem asustustihedus, suuremad ja viljakamad põllud ning tihedam kirkute, koguduste ja ametiasutuste võrgustik. Läänemurretes lühenevad sõnad kiiremini kui idamurretes ja värsimõõd hakkas muutuma

rõhuliseks. Kõnekeeles on palju rootsi laene. Samuti levisid kiiremini mitmesugused uuendused, nagu kirjaoskus ja luterlikud koraalid reformatsiooni järel, Kalevala-möödulised ilukirjanduslikud värsid ja hiljem nii suulist kui kirjalikku algupära ilmalikud riimilised laulud.

Iseäranis 20. sajandi esimeses pooles kirjutati regilaulu üles ka läänepoolseimatest soomekeelsetest piirkondadest. Enamasti on need lastelaulud ja -salmid, hällilaulud, lühikesed loitsud ning vana-sõna- või kalendrilaulud, kuid seal hulgas on ka pikemaid jutustavaid ja lüürilisi laule. Hämee maakonnas Sääksmäe vallas Ritvala külas laulsid tüdrukud veel 17. sajandi keskel nelipühadel ja kevadõhtuti mõningaid pikki jutustavaid laule – 20. sajandi alguses taas elustatud tava jätkatakse siiani. Satakunta maakonnas Vesilahti vallas lauldi pikka „Elina huku“ laulu. Ühine nende kahe näite puhul on laulude kinnistunud kuju. Peale selle lauldi 19. sajandi lõpul mitmes paikonnas jõuluaegset sanditamislaulu „Tapani koraali“, mis sisaldas nii Püha Stephanuse elulooseikade kirjeldust kui santimislaulu elemente. Paljud rahvaluulekogumise ajani käibel olnud laulud viitavad keskaegsetele kristlikele kujutelmadele ja tavadele.

Teisest küljest on Lääne-Soome piirkonnast pärit mitmed vanimad regilaulude jäädvustused. Esimene, võib-olla kirjalikku või õpetatud päritolu „Hertsog Kaarli laulu“ käsikiri talletati 1699. aastal Turu lossikiriku materjalide seas, esimene „Piiskop Henriku huku“ laulu käsikiri, mis leiti hiljem Põhjamaadest, pärineb ilmselt 16. ja 17. sajandi vahetusest. 17. sajandist alates koostasid õpetlased ka kirjalikke „Kalevala-värsivormilisi“ luuletusi – sageli riimilisi – ja kalevala-värsi stiilitunnuseid kasutas juba Hemminki Maskulainen 1605. aastal luterlikus koraaliraamatus. Varane kirjandus mõjutas ka suulise luule olemust. Eelkõige sisaldab SKS-i seni avaldamata laulude kartoteek läänesoomlaste laule, mis on lähemal varastele ilukirjanduslikele luuletustele või Kalevalale kui suulist päritolu regilaulude stiilile.

Kas võime üida omaksi: Muhu regilauluvara eripärast

KANNI LABI

Eesti Kirjandusmuuseumi Eesti Kultuurilooline Arhiiv
kanni.labi@folklore.ee

Muhu eristub oma regilauluvara poolest teistest Eesti laulurohketest piirkondadest suhteliselt tagasihoidliku tüübiarvuga: eri tüüpe tuleb kokku pisut alla 500. Kuid paljudest laulutüüpidest on rohkem kui 100 aasta jooksul pandud kirja kümneid ja kümneid variante, näiteks laulust „Liiri-lõõri“ 76 varianti, „Kassimängust“ 38 varianti, „Hobusemängust“ 24 varianti jne. Värsside koguarvu arvestades moodustavad ligi kuuendiku pulmalaulud, mis samuti jagunevad pigem vähestesse eri tüüpidesse. Silmatorkavalt vähe on orjuslaule, rikaste-vaeste ja vaeslapselaule, vähevõitu ka laulu ja laulmise teemalisi tüüpe. Tüübirohke on kosjateema ja *carmina obscoenae*, suhteliselt palju on erinevaid hüpitusi-mängitusi.

Lisaks Eestis laiemalt levinud regilaulutüüpidele leidub Muhus üsna rohkesti nn juhuslikke arendusi, aga ka mitmetelt laulikutelt eri aegadel kirjapandud, seega Muhus üldtuntud, kuid mujal tundmatuid motiive. Samuti on Muhus kinnistunud mõned ainuomased tüüpide-motiivide kontaminatsioonid. Regilaulude kogumist Muhus saab süstemaatiliseks pidada alates 1930. aastatest, mil palju oli juba ununenud. Seega ei saa olla päris kindel, kas need juhuslikud arendused, mis on kirja pandud vaid ühelt esitajalt, ei võinud siiski olla ka laiemalt tuntud. Selle eeldusega on keeruline läheneda Timotheus Kuusiku saadetistele, kes on osa laulude esitajaks märkinud oma ema Kadri, ent osa laule kannavad selgelt omaloomingu pitsarit. Traditsioonilisemaid, ehkki mõnikord „juhusliku arendusena“ kokkupandud laule arvestades lisavad Timotheuse ja tema poja Vladimiri saadetised Muhu regilauluvarasse tervelt 37 tüübinimetust (sh 11 obstsöönset), kolm neist on võetud ka „Eesti rahvalaulude antoloos-

giasse“. Neist Muhus ainsa kirjapanekuga tüüpidest leiab siiski enamasti vasteid naaberkihelkondadest ning keeleliselt on need samuti pigem muhupärased, nii et otsest põhjust Muhu „Vanast kandlest“ välja jätta ei ole ka neid, mille juurde Timotheus Kuusik mingeid koha- ega esitajaandmeid kirjutanud pole. Jääb muidugi võimalus, et ta on need ise hea traditsioonitundjana mujalt kuuldud või loetud laulude eeskujul kodukeeles ümber loonud.

Ettekandes räägin Muhu regilauluvara iseärasustest: peale perekond Kuusiku panuse ka nii korduvalt kui ainukordselt kirjapandud eripärastest kontaminatsioonidest, iseseisvalt ja teiste laulude koosseisus esinevatest motiividest ning teemaarendustest.

Film: Kihnu pulmalaulud 2023

MARE MÄTAS

mare.matas@gmail.com

Veimede jagamist saatev regilaul 2023. aasta juulis toimunud Kihnu pulmas.

Lõhutud lõõtsapillid ja varastatud harmoonikud – lõõtspill vallakohtute protokollides

NATALI PONETAJEV

Tartu Ülikool, Eesti Kirjandusmuuseumi Eesti Rahvaluule Arhiiv
natali.ponetajev@folklore.ee

Lõõtspill leiuati 19. sajandi esimeses pooles ja sajandi keskpaigaks jõudis see arvatavasti ka siinsetele aladele. Ettekandes süüvin 19. sajandi teise poole Eesti külaellu, mil uueneva tantsurepertuaari tultes kujunes lõõtspillist populaarne tantsumuusika instrument. Tegemist on lõõtspillimängu esimeste aastakümnetega, millest pillilugude üleskirjutusi ei leidu. Seetõttu keskendungi pillimängimise kontekstile ja uurin seda kohalike inimeste ütluste abil.

Uurimismaterjali hulka kuuluvad vallakohtute protokollid, mis on sisestatud Eesti Rahvusarhiivi vallakohtute andmebaasi (<https://www.ra.ee/vallakohtud/>). Annan ülevaate, millist informatsiooni vallakohtute protokollides lõõtspilli kohta leidub ja milliseid võimalusi materjal uurimiseks pakub. Uurin, millistes kontekstides lõõtspillist kohtus räägitakse ja millist rolli pill juhtumites mängib.

Olgugi, et lõõtspill kogus kiiresti populaarsust ja vallutas tantsupõrandad tänu sobilikele kõlaomadustele, on seda nimetatud ka „põrguorelik” ja seostatud kõlvatute eluviisidega. Vaatlen, kuidas suhtutakse lõõtspilli kui esemesse, selle mängimisse, ning mida jutustavad protokollid toonaste pilliomanike ja nende sotsiaalse staatuse kohta. Protokollides leidub teateid ka pillide maksumuse ja pilliehituslike detailide kohta. Tähelepanu väärib ka sõnavara – kuidas lõõtspilli nimetatakse ja milliseid sõnu selle mängimise kirjeldamiseks kasutatakse.

Ettekandes tutvustan vallakohtute protokolle kui üht võimalikku allikat rahvapillimuusika uurimisel. Värvikate juhtumikirjelduste kaudu avanevad kohalik külaelu ja inimestevahelised suhted, ühtlasi pakuvad protokollid laiemat konteksti, kuhu paigutada folklooriarhiividesse kogutud lõõtspillirepertuaar.

Korpusanalüüs kui mitmehäälse rahvalaulu uurimismeetod mokša pentatooniliste laulude näitel

ŽANNA PÄRTLAS

Eesti Muusika- ja Teatriakadeemia

zhanna.partlas@eamt.ee

Ettekande eesmärk on välja selgitada, kas ja kuidas saaks korpusanalüüsi meetod olla kasulik mitmehäälse rahvalaulu uurimisel (mulle teadaolevalt pole seda varem üritatud). Uuring on läbi viidud Ohio Osariigi Ülikooli kognitiivse ja süstemaatilise muusikateaduse laboratooriumi juures koostöös muusikateoreetiku Daniel Shahaniga, kes tutvustas mulle korpusanalüüsi meetodit ja kirjutas vajalikud koodid programmis *musik21*. Mokša pentatoonilised kolme- ja neljahäälsed laulud on valitud analüüsi objektiks põhjusel, et Mordva välitöödel aastatel 2015–2020 tegime suurel hulgal rahvalaulude mitmekanalilisi salvestisi. Seda materjali täiendavad Nikolai Bojarkini 1980. aastatel avaldatud partituuri vormis noodistuste kogumikud. Nooditekstide korpus, mille käesoleva uurimuse jaoks koostas, sisaldab 58 laulesitust (173 melostroofi, üle 1000 individuaalse viisivariandi).

Uuringu käigus rakendati analüütilisi toiminguid nii kogu korpuse kui ka selle osade suhtes, võrreldes Bojarkini ja minu enda kogutud materjale ning kahel erineval pentatoonika vormil põhinevaid laule (kokku võrreldi üheksat rühma). Läbiviidud analüütiliste toimingute hulgast näitame statistikat häälepaaride vahelistest harmoonilistest intervallidest ja täielikest kooskõladest, keskendudes nii konsonantside ja dissonantside vahekorrale laulude harmoonilises struktuuris kui ka konkreetsete astmekomplekside tähendusele mitmehäälsuses. Samuti võimaldavad analüüsi tulemused teha mõningaid

järeldusi mokša pentatoonilise stiili ajaloolise kujunemise ja mokša laulutradsioonis viimase 40–50 aasta jooksul toimunud protsesside kohta.

Sinitammede taga: Janika Oras, Lalli Ranna Ingel ja Rässä papa

KRISTI SALVE

Eesti Kirjandusmuuseum

Kristi.salve@gmail.com

Sinitamm on sõna, mil pole eesti tavakeeles tähendust. Siinkohal on ta Muhu rahvalaulude metafoor. Reaalselt elanud Muhu inimesed Lalli Ranna Ingel ja Rässä papa sümboliseerivad vastavalt regilaule ja kohalikke külalaule.

Sinitammedest kõnelemine on aga võimatu peatumata alguses pisut Janika Orase folkloristitöö Muhu suunal. Sellesse kuulub kogumistöö, väljaannete koostamine, uurimused ja teiste juhendamine. Praegu on teoksil just Muhu „Vana kandle“ köide.

Eesti rahvaluuleteaduses eristati pikalt regi(värsilisi)laule ja uuemaid ehk riimilisi rahvalaule. Sellist kaksikjaotust täpsustas eriti Ingrid Rüütel oma uurimustega, kus ta osutas erineva algupäraga nn siirdevormilistele lauludele ning nende suurtele lahknevustele riimide olemasolus ja laadis.

Muhu regilauluvaramu on äärmiselt rikkalik ja omanäoline, nagu on osutanud paljud kogujad-uurijad. Sedasama võib öelda ka kohaliku tekkega meestelaulude kohta. Ettekandes püütakse osutada, et regilauludel ja kohalike laulumeisrite loodud lauludel on kõige eristava kõrval ka märkimisväärseid seoseid ja sarnasusi.

Eriti huvipakkuvad näivad olevat meestelaulude (lõpp)riimid. Tundub, et nende suhtes kehtis omalaadne praktikas kujunenud kaanon, mis vastandub algriimile. Kui algriim keskendub sõna algushäälikuile (eelstatult sama konsonant ja järgnev vokaal), siis Muhu meestelauludes algab arvestus 1. ja 2. silbi piirilt. Heakskiidetud riimid on näiteks *mõtte–ette, kohta–õhta, tegu–lugu* jne.

Seda tüüpi riimid pole siiski ainsad. Esineb küllalt palju täpseid riime, nagu *ime–pime, kandis–andis* jne. Neid võiks näha nõrga algriimi peegelpildina. Külalauludes kohtame ka mitut laadi ebatäpseid riime, kus erineb näiteks kahe silbi vahelise konsonandi välde: *ette–mõte*, või on muid lahknevusi 1. ja 2. silbi piiri järel.

Lõpuks võib veel esitada küsimuse: miks Muhu? Vastus peitub eespool osutatud Muhu lauluvara, sealhulgas uuema meestelaulu rikkalikkuses. Laulumeistrite käsutuses olid võrdlusmaterjal ja eeskujud.

Seto laul Setomaal

ÕIE SARV
oie@sarv.ee

Mõtted ja tunded seto laulust ja laulmisest seto kultuuriruumis.

Käokiri ja kartulikiri: regilauluhelide märkimisest

TAIVE SÄRG

Eesti Kirjandusmuuseumi Eesti Rahvaluule Arhiiv
taive.sarg@folklore.ee

Kuuldavad helid ja nähtavad märgid seostuvad inimesel eri meelte ja mõistuse koostöös. Sel teemal pakub eesti laulupärimuses mõtlemisainet käo kujundi tähendusrikkus: regilaulus on juttu käokirjast ja käomärkidest, lilledel seas aga leiduvad käoraamat ja käokeel. Regilaul „Käokiri“, sageli refrääniga „kuku!“, jutustab, kuidas kägu kukub ja jätab oma kirja kivi peale, kust naised selle võtavad ning kinnastesse ja hamedesse koovad. Kuulaja enda mõistatada jääb, kuidas kägu kirja jättis: kas oma kirjude sulgedega või „kuku-kuku“ lauluga. Siinset käsitlust poeetiliselt veidi avardades võib kujutleda, kuidas „Käokirja“ laulik tajus helidele vastavaid nähtavaid kujundeid: ühelt poolt kukkumise kontrastsed helid ja teiselt poolt vastanduvad värvid – kirju sulestik, mitmevärviline maakivi, kindakiri.

Ettekandes toon näiteid regilaulude erinevatest ülesmärkimise süsteemidest, millega on tehtud nähtavaks poeetilise teksti esituse iseloomulikke rütmilisi ja/või meloodilisi tunnuseid, olgu siis nootidega või ilma, nagu näiteks rütmile viitavad rõhumärgid teksti kohal või tänapäeva regilauljate mäluabiline „kartulikiri“. Seto laulupärimuse vahendamiseks sobivat noodikirja on viimastel aastatel kujundanud Janika Oras. Muusika ülesmärkimise moodus sõltub kirjutaja tautast ja eesmärgist, milleks võib olla meelepidamine, vahendamine, mõistmine, analüüsimine, loomine ja kunstiline eneseväljendus (vrd Bent *et al.* 2001). Poeetilise teksti enam või vähem muusikalise esituse ning selle ülesmärkimise tavade, võimaluste ja tõlgenduste uurimisege tegelevad etnopoetika ja etnomusikoloogia.

Uurimus ei püüa anda ammendavat ülevaadet regilaulude noodistamise loost, vaid otsida ja analüüsida rahvaluulearhiivist ja elavast pärimusest näiteid, kuidas eri eesmärkide ja taustaga inimesed on regilaulu rütmilist ja/või muusikalist külge tähistanud. Regilaulude esituse ülesmärkimise mooduseid käsitlen kui osa eesti (muusika) kultuurist, antud juhul regilaulukultuurist (vrd Schuiling 2019). Näidete valikul ja tõlgendamisel pean silmas, et regilaulude poeetiline ja muusikaline keel erineb lääneliku kultuuri omast ning seetõttu on (olnud) raskusi nende mõistmise ja tähistamisega; et lääneliku muusika tarbeks kujunenud noodikiri ei sobi sama hästi teistsuguste laulukultuuride, sealhulgas regilaulude esituse kujutamiseks; ning et regilaulu viisitunnuseid ei ole regilaulikud ise üles tähendanud, näiteks meelespidamise või õpetamise eesmärgil, kuid seda on hakatud tegema viimaste aastakümnete jooksul taassündinud regilaulukultuuris.

Kirjandus

Bent, Ian D., David W. Hughes, Robert C. Provine, Richard Rastall, Anne Kilmer, David Hiley, Janka Szendrei, Thomas B. Payne, Margaret Bent, and Geoffrey Chew. Notation. *Grove Music Online*. 2001; Accessed 1 Nov. 2023. <https://www.oxfordmusiconline.com/grovemusic/view/10.1093/gmo/9781561592630.001.0001/omo-9781561592630-e-0000020114>.

Schuiling, Floris 2019. Notation Cultures: Towards an Ethnomusicology of Notation. *Journal of the Royal Musical Association* 144 (2). Cambridge University Press: 429–58. doi:10.1080/02690403.2019.1651508.

Regilaul tänapäeva ühislaulutraditsioonis

ARUTELURING

Arutelu juhivad Taive Särg ja Janika Oras

Arutleme regilaulu osa üle tänapäeva ühislaulutraditsioonis. Kui 19. sajandi lõpul ja 20. sajandil oli seadmata regilaulude laulmine Eestis teatud määral põlu all ja pigem erandlik nähtus, siis 20. sajandi lõpul ja 21. sajandil võime tõdeda, et see on üsna tuntud praktika. Veel enam, regilaulutraditsioon ja inimeste ettekujutus regilaulust on hakanud kujundama tänaseid ühislaulmise tavasid.

Arutelu lähtepunktiks on neljapäeva teise sessiooni ettekanne-
tega seotud küsimused:

- Milline roll on või võiks olla regilaulul tänapäeva kultuuris? Kus, millises olukorras on regilaulu hea laulda? Kas laulupeol (või pillipeol) peaks kõlama ka traditsioonilised laulud seadmata kujul – või peaks regilaulul olema oma laulupidu?
- Mida ootavad tänapäeva lauljad-kuulajad kooslaulult ja regilaulult? Kas vanu traditsioonilisi sõnu, viise, esitust on vaja kohandada, et neid oleks eri seltskondades tore koos laulda?
- Kas ja kuidas võiks regilaulu stiilivõtteid kasutada uutes, ees- ja järellaulmiseks mõeldud lauludes?

Kalevalan „sekavat“ lähderunot – suullisen komposition jälki Lönnotin työssä

VENLA SYKÄRI

Soome Kirjanduse Selts, Helsingi Ülikool
sykari.venla@gmail.com

Elias Lönnotin Uusi Kalevala (1849) on poikkeuksellisen kompleksinen eepos monesta syystä. Lönnot halusi toteuttaa eepoksen, joka vastaisi „vähintään puolta Homerosta“. Kootakseen kaiken vanhan runouden hän ja monet muutkin tekivät kenttätöitä laajasti ja pitkään. Materiaalia kertyi valtavasti ja Lönnotin prosessoi sitä vaiheittain yli 20 vuoden ajan. Jo varhaisessa vaiheessa Lönnot loi teokselle kertomuskehiksen, jonka sisältöä hän rakensi runotyypeistä ja yksittäisistä runoista, aiheilmista ja säkeistä. Yhdistääkseen palat Lönnot kokoonpani lukuisia johdattelevia ja selittäviä jaksoja, mutta myös esimerkiksi dialogeja, joilla korosti perhesuhteita (Hämäläinen 2012). Kalevala koostuu siten eri runolajeista (epiikka, lyriikka, loitset, häärunot, sananlaskut): Kalevala on ensyklopedinen (Hyvönen 2001) ja temaattisesti rakennettu (Sykäri 2020).

Mutta myös Kalevalan aineksina olleet „runotyypit“ ovat hyvin heterogeenisiä ja muuntelevia ja yksittäiset runot osin sekavia. Runokulttuurissa kasvanut informantti on voinut esittää tallentajalle runoja muistinvaraisesti korvakuulolta opitun pohjalta tai suullisen komposition keinoin. Molemmissa tapauksissa esitykseen tulee lajinmukaista variaatiota ja jälkimmäisessä vapaammin myös tilannekohtaisia assosiaatioita ja uusia säkeitä. Lauri Harvilahti (1996) havaitsi Inkerin lyyriseppistä runolaulua tutkiessaan, että assosiaatioita tapahtuu sekä pinta- että syvärakenteen tasolla. Pinta-rakenteen tasolla esimerkiksi sama tai äänteellisesti läheinen sana

voi tuoda mukaan ainesta toisesta runosta. Syvärakenteen tasolla assosiaatiot tapahtuvat merkitysyhteyksien tasolla, esimerkiksi eepisen runon parannuskohtauksesta parannusloitsun säkeisiin.

Kalevalan lähdeaineiston purkutyö Avoin Kalevala -hankkeessa (<http://kalevala.finlit.fi/>) paljastaa, että Lönnrot tarttui innokkaasti tällaisiin assosiaatioihin sekä paikallisiin, persoonallisiin ja erikoisiin yhdistelmiin. Tässä esitelmässä tarkastelen joitain esimerkkejä. Esitän, että monet Lönnrotin ratkaisut ja sivupolut Kalevalassa juontuvat runojen sisältämistä persoonallisista yhdistelmistä ja ehkä satunnaisistakin assosiaatioista. Lönnrot tunsi runolaulukulttuurin perinpohjin. Kalevalan esipuheen väitteistään huolimatta Lönnrot ei etsinyt vain „parasta toisintoa”, vaan kuunteli tarkalla korvalla juuri poikkeuksia ja seurasi niiden polkuja omalla kirjallisella tavallaan.

Kalevala „segamini“ alusmaterjal – suulise ülesehituse jäljed Lönnroti töös

Elias Lönnroti „Uus Kalevala“ (1849) on mitmesugustel põhjustel erakordselt kompleksne eepos. Lönnrot soovis, et teostuks eepos, mis vastaks „vähemalt poolele Homerosesest“. Kogu vana lauluvara koondamiseks tegid tema ja paljud teised laialdaselt ja pikka aega välistöid. Materjali kogunes tohutult ja Lönnrot töötles seda järk-järgult üle 20 aasta. Juba varases etapis lõi Lönnrot jutustuse raami, mille sisu ta täitis laulutüüpide ja üksiklaulude, motiivide ja värsside abil. Palade ühendamiseks koostas Lönnrot arvukalt juhatavaid ja selektavaid osi, kuid näiteks ka dialooge, millega peresuhteid esile tuua (Hämäläinen 2012). „Kalevala“ koosneb seega erinevatest laululiikidest (eepika, lüürika, loitsud, pulmalaulud, vanasõnad): „Kalevala“ on entsüklopeediline (Hyvynen 2001) ja temaatiliselt üles ehitatud (Sykäri 2020).

Aga ka „Kalevala“ aluseks olevad „laulutüübid“ on väga heterogeensed ja muutlikud ning üksikud värssid on osaliselt segamini. Regilaulukultuuris kasvanud informant võis mälule tuginedes esi-

tada kogujale kunagi kuulmise järgi õpitud laule või suuliselt komponeerimise meetodil loodud laule. Mõlemal juhul tuleb esitamisel ette laululiigile omast varieerimist, kusjuures viimasel juhul on vabamad ka olukorrapõhised assotsiatsioonid ja uute värsside lisamine. Lauri Harvilahti (1996) avastas Inkeri lüroepilisi laule uurides, et assotsiatsioonid toimuvad nii pinna- kui ka süvastruktuuri tasandil. Pinnstruktuuri tasandil võib näiteks sama või häälikuliselt sarnane sõna tuua kaasa ainekse teisest laulust. Süvastruktuuri tasandil tekib assotsiatsioon tähendusliku seose tasandil, näiteks eepilise laulu ravimise stseeni ja raviloitsu tekstide vahel.

„Kalevala“ allikate harutamine „Avatud Kalevala“ projektis (<http://kalevala.finlit.fi/>) näitab, et Lönnrot haaras innukalt kinni niisugustest assotsiatsioonidest ning ka kohalikest, isikulistest ja erilistest kombinatsioonidest. Selles ettekandes vaatlen lähemalt mõnd sellist juhtu. Väidan, et paljud Lönnroti lahendused ja kõrvalekäänded „Kalevalas“ tulenevad lauludes sisalduvatest isiklikest kombinatsioonidest ja võib-olla ka juhuslikest seostest. Lönnrot tundis täielikult regilaulukultuuri. Hoolimata „Kalevala“ eessõna väidetest, ei otsinud Lönnrot mitte ainult „parimat teisendit“, vaid kuulas tähelepanelikult erandeid ja järgis neid oma kirjalikul viisil.

Kirjandus

Harvilahti, Lauri 1996. *Kertovan runon keinot. Inkeriläisen runoepiikan tuottamisesta*. Helsinki: SKS.

Hyvönen, Jouni 2001. Vanhan Kalevalan loitsujaksojen tekstualisointi. Lönnrotin toimitusstrategiat tutkimustradition jatkumolla. *Elore* 1/2001. <https://doi.org/10.30666/elore.78304>

Hämäläinen, Niina 2012. *Yhteinen perhe, jaetut tunteet. Lyyrisen kansanrunon tekstualisoinnin ja artikuloinnin tapoja Kalevalassa*. Turun yliopisto, Turku.

Sykäri, Venla 2020. Digital Humanities and How to Read the Kalevala as a Thematic Anthology of Oral Poetry. *Arv. Nordic Yearbook of Folklore* Vol. 76. 29–54. [online]. <https://gustavadolfsakademien.bokorder.se/sv-SE/download/00971fd5-fb17-4b75-aa1f-cc6b499cc63b>

Metsalaulupidu – ärgates ennemuistses ajas

INDREK VAINU

Metsapoeg, Metsalaulupeo korraldaja

indrek@vainu.ee

Metsalaulupidu on põliskultuurist, loodushoiust ja elavast laulust kantud sündmus Soomaal. Regilaulmine toimub esimesel laupäeval peale jaanipäeva Hüpassaare talu lähedal rabasaarel alates 2018. aastast.

Hõimlased kogunevad juba varem meie kodumetsas Metsaõuel, kus vestetakse lugusid, lauldakse lõkke ümber, tehakse sauna, toimub regilaulu töötuba ja loodusseminar. Koos elatakse lihtsat metsaelu, meenutamaks, et oleme metsarahvas, kelle maailmatunnetus on loodusega sügavas ühenduses, põline vaba rahvas, kes mäletab esivanemate tarkuseid, teab laule ja salasõnu.

Sood, jõed, metsad ja laulud on siinsete rahvaste mälumaastike sügavaimad osad, loodus on meil hingestatud ja püha, looduskaitse on ka põlise kultuuri hoidmine.

Keset „metsasõda“ ütles mets: „Laula!“ Raske on laulda, kui vaatad kaotatud metsi, laastatud loodust, unustuses pärimust... Aga kui laulad, kaob kõik see valu, meenub, kes me oleme ja avaneb värv esivanemate ilma – ajatusse olemisse.

Laulupulma elujõust 21. sajandil

MEEL VALK

sõnoline

meel.valk@gmail.com

TRIIN RÄTSEP

mõrsja

triin.vissel@setomaa.ee

Ettekandes kõneleme 2023. a suvel Võrus ja Karulas toimunud Triin ja Erki Rätsepa pulmapeost, mis oli üles ehitatud traditsioonilisele seto pulma tegevustikule. Riituseid ja pöördelisi hetki saatsid vanamoelised pulmalaulud, mis olid loodud spetsiaalselt selleks sündmuseks. Mõrsja hõimu lauluosa esindas Lummo Kati leelokoor Setomaalt, kosilase hõimu laule võtsid eest Karula kandi laulikud Vanalt Võromaalt.

Arutleme sündmuse loomise tagamaade, mõju ja tähenduse üle nii osaliste kui lõunaeesti kultuuri jaoks laiemalt.

- Mis on laulupulm? Lühike sissejuhatus.
- Kunas peeti laulupulmi viimati?
- Laulupulma kavandamine 21. sajandil: millega on vaja arvestada, missugused on eeldused selle loomiseks?
- Kuidas valmistuti pulmaks: noorpaar, lähemad sugulased, laulikud, külalised.
- Missugusena oli pulm kavandatud vs mis päriselt sündis?
- Mis tundus meile õnnestumisena ja miks?
- Milles seisnesid takistused?
- Milles ja missugusena tajusime ise elamust, mida tajusid laulunaised, mida truuskad, mida n-ö lihtkülalised?
- Mis tähendusi sellisel sündmusel on lõunaeesti kultuuri jaoks?

Regilaul ja kirikulaul: kokkupuuteid ja külgnemisi

ÜLO VALK

Tartu Ülikool

ylo.valk@ut.ee

Regivärsilist rahvalaulu ja eestikeelset luterlikku kirikulaulu on peetud eraldiseisvateks kultuurinähtusteks. Regivärss esindab kohalikku suulist traditsiooni, mis lõppkokkuvõttes taandus vöör-mõjudest kantud riimilise laulu ning kirjaliku luulekunsti ees. 17. ja 18. sajandil, mil kirikulaul Eestis levis, kulgesid mõlemad traditsioonid kõrvuti. Kuigi laulude esitusolukordades, tonaalsuses, sisus ja mõttes on vähe ühist, kandsid kaht laulukultuuri paljuski samad inimesed – koguduseliikmed, pärisorjad ja mõisatöölised, kes jagasid nii argielulisi kui vaimulikke kogemusi. Neid läbielamisi on sõnastatud regivärsilistes orjuslauludes, mille kõrgaeg kuulubki samadesse sajanditesse, mil Eestis juurdus kirikulaul. Vaatlen laule kahe allika näitel: 1721. aastal ilmunud eestikeelse ja 1747. aastal avaldatud tartumaa-keelse lauluraamatu tekstikorpuse põhjal.

Ettekandes käsitlen üht olulist ühisjoont regivärsilise laulu ning kirikulaulu poetikas. See on mina-kesksus, mis loob osaduse laulu kujutlusmaailmaga, võimaldades kaasaelamist ja samastumist. Kuigi laulu läbielamine on isiklik, väljendavad pärimuslikud laulud ühtaegu jagatud tundeid ja kogemusi. Semiootik Boriss Uspenski on rõhutanud asesõna „mina“ ainulaadsust suhtlusprotsessis, sest see eeldab vestluspartneri või kuulaja olemasolu (2012). „Mina“ tõstab esile kõneleja ehk laulja isiku ja loob kontakti sellega, kelle poole pöördu-takse. Nii regivärsilises laulus kui kirikulaulus tähendab mina-vorm isiklikku suhet kujuteldava partneri või oponendiga, kellest parajasti lauldakse. „Mina“ kannab laulja otse nende sündmuste keskele, mis

laulumaaailmas kangastuvad. Ettekandes toon näiteid kirikulaulude ja regivärsiliste orjuslaulude eshatoloogiast, kristlikust tundemüstikast ja laulude kehalisest ning afektiivsest kogemuslikust sisust.

Kirjandus

Eesti-Ma Kele Laulo-Ramat, Mis sees Önsa Luterusse ja muud teised wannad ning ued kaunid Laulud on üllespandud, Mis üks öige Risti-Innimenne Keige Pühha- ja mu Päwade sees Jummal Kitusseks ja omma Süddame Öppetusseks, Mainitsusseks, Parrandamiseks ning Römuks võib tähhele panna, luggeda ning laulda. Eestimaa Konsistooriumi kirjastus, 1721.

Tarto-ma kele Laulu-Ramat, kumman kik wanna nink wastse laulo / kumma senni ajani Tükki Wäarki trükklitu/ ütte Ramato sisse omma kokko kootu/ nink sündlikkuide Nimme alla säetu; Nida Et eggä sure Pühha Ajal ni häste, kui ka muido kigge suggutsen / Henge ning lhho röömsan nink kurban Pölwen särätsid Laulo, kumma sündiwa, löwwis Jummalalle Auwus nink Tarto-Ma Koggodusselle Tullus trükkitu. Riga Linan/ Samuel Lorenz Wröliki man, 1747.

Uspenski, Boriss. Ego Loquens: *язык и коммуникационное пространство*. Москва: РГГУ, 2012.

Arhailise Meestelaulu Selts ja rahvaluule tagasikäik

LAURI ÕUNAPUU
lauri@metsatoll.ee

2005. aastal loodi Tallinnas lauluhuvilistest koosnev Arhailise Meestelaulu Selts, mille liikmeid ühendas suur soov käia vabal ajal koos ja laulda eesti rahvalaule, mis meeldiks eelkõige meesterahvastest lauljatele enestele. Rahvalaule palju ei osatud, miska seisis ees töö täita alul koguni kaks korda nädalas toimunud lauluõhtutel sisu ning aega. Laule hangiti ja õpiti kõigist võimalikest allikatest, alates heliplaatidel ja trükisõnas avaldatuga ning lõpetades sõprade, rahvalaulukollektiivide ja juhendajate materjaliga. Paljudest lauludest said ainuvõimalikud ja kivistunud „õiged“ variandid, isegi kui sõnades või meloodias oli tekkinud teatud arusaamanihe. Omandatud laulude uusversioonid koos laulumaneeridega, ka sihilikult muudetud lüürika või meloodia puhul, õpiti omakeskis selgeks ning sellest sai üksteiselt suulisel teel õpitud nn teise ringi pärimus. Koos õpitavate lauludega vahetati ka omavahel infot, kust laul on saadud, mida sellest arvatakse ning kes seda veel on laulnud.

Nüüdseks vaid harvadel kordadel aastas kokkusaamisi korraldavast Arhailise Meestelaulu Seltsist on välja kasvanud hulk lauljaid, kellel puudub tavaliselt muu musitseerimise kogemus. Seltsi nime järgi on võetud kasutusele ka sõnapaar „arhailine meestelaul“, millega iseloomustatakse oma lauldavaid laule.

Räägin ettekandes lühidalt, kas ja kuidas AMS arengutee on läinud ning kas sellel on sarnasusi omaaegse külaühiskonna suulise laulustraditsiooniga. Mõtisklen, mida on AMS tähtsaks pidanud ja mis on laulumehi enim kõnetanud. Kas teise ringi pärimus on rahvaluule tagasikäik selle kõige paremas mõttes ning kas konstrueeritud uus-arusaamast rahvalaulust, nn genotekstist võib teatud tingimuste juures taas saada homogeenne, püsiv ja fikseeritud fenotekst.

